

ماو سیر زمان

اَلْعَالَمِ بِزَمَانِهِ لَا تَهْجُمُ عَلَيْهِ اللّٰوِائِسُ

«کسی که به جریان اوضاع و احوال زمان خود، آشنا و دانا باشد مورد هجوم و حمله ناکهانی، حوادث و شبهات قرار نمی گیرد و غافلگیر نمی شود.»

جمله بالا گفتاری است درباره علم و اثر همه جانبه آن که در ضمن حدیثی بسیار جامع و ارزنده از حضرت امام صادق علیه السلام به ما رسید است (۱) ،

پیش از دو ازنده قرن است که مسلمین، این بیدار باش را از طرف رهبران و جانشینان پیغمبر اسلام (ص) شنیده اند و برای اولین بار هم نبود که این گونه درسه‌های آموزنده و ارزنده که لازمه یک زندگی سالم اجتماعی است به آنان یاد آوری می شد، زیرا در کتاب دینی آنان و توسط خود پیغمبر اکرم نیز مکرر و به تعبیرهای مختلف این نکته یاد آوری و تأکید شده بود که همیشه بیدار و مراقب باشید، و برای بدست آوردن یک زندگی آمیخته با عزت و شوکت و اطمینان خاطر از جریانات گذشته و گذشته‌نگار عبرت بگیرید، و حتی داستانهائی هم که در قرآن با آنها اشاره شده است بهمین منظور بوده، چنانکه خود قرآن میگوید: **لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ** .

اینهمه تأکید و سفارش برای آن است که مبدا درائر غفلت و بی خبری، ملت اسلامی، یا یک دسته از آنان غافلگیر شوند و در نتیجه بی اطلاعی دستخوش حوادث مختلف روزگار گشته، و احیاناً بدون اینکه متوجه باشند آلت بی اراده اجرای مقاصد دیگران گردند؛ و به سر نوشت زیانکاران دچار شوند.

و نیز بیش از هزار سال است علماء و دانشمندان اسلامی که با کتاب «اصول کافی» سرو کار دارند این گفتار را در آن کتاب خوانده و برای دیگران نقل کرده اند و بعضی از آنان نیز بر آن کم و بیش شرح و توضیح نوشته اند. (۲)

۱ - این جمله یک قسمت از حدیث بسیار جامع و پرارزشی است که امام صادق (ع) یکی از شاگردان برجسته خویش بنام «مفضل» فرموده است، و شاید بخواست خدا ترجمه و توضیح تمام مطالب آن به تناسب بحثهای آینده از نظر علاقه مندان بگذرد.

(۲) از جمله کسانی که این حدیث را در کتاب خود نقل کرده و توضیح داده اند مرحوم فیض کاشانی صاحب کتاب وافی متوفای سال ۱۰۹۰ هجری است در آنجا که مینویسد: «منظور*»

* * *

اینک باید ببینیم جامعه اسلامی تاکنون از این درس بزرگ دینی و اجتماعی و علمی و بالاخره سیاسی و اقتصادی تا چه حد استفاده کرده است، و راستی (بدون اینکه بخواهیم به الفاظ دلخوش کنیم و خودمان را گول بزنیم) مسلمین جهان و از جمله مردم این مملکت از این نظر تا چه حد بهره مند شده و چه موقعیتی دارند؟

آیا مسلمین نواحی مختلف جهان که زمانی پرچمدار علم و ایمان بودند توانسته اند با داشتن مقررات جامع و همه جانبه دستورات متین اسلام و از جمله رعایت همین دستور ارزنده: «آگاهی به وضع زمان و لزوم اقدام متناسب با آن» که راه و رسم زندگی اجتماعی را میآموزد موقعیتی را که شایسته آنند در جهان بدست آورند؟

و اینکه متأسفانه نه رائر عدم توجه به بعضی از مسائل ضروری و غفلت از درک روح زمان و از دست دادن فرصت های مناسب؛ و احیاناً سرد گرم شدن به امور موهوم و فریبنده، و بالاخره علل و جهات دیگر، مواجه با مشکلات گوناگونی شده و از نواحی مختلف مورد هجوم و حمله حوادث و اشتباه کاریها و گرفتاریهای همه جانبه قرار گرفته اند؟!

آنها امروز بجای عمل کردن به این دستور قرآن «**لَا تَنَازَعُوا فِتْنَتَهُ**» (بایکدیگر نزاع و زدو خورد نکنید که در نتیجه سست و بی اعتبار و ضعیف خواهید شد) قوای خود را در مقابل هم و برای درهم کوبیدن یکدیگر تجهیز کرده اند.

و بجای توجه به سفارش اکید پیغمبر اکرم که در آخرین سال زندگی خویش در سفر حج در حضور عده کثیری از مسلمین تأکید فرمود که: «**لَا تَرْجِعُنَّ بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ**

بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ» (پس از من به کفر و جاهلیت بازنگردید و بجان یکدیگر نیفتید) کم و بیش گرفتار تشنجات و اختلافات و کشمکش های داخلی شده، و گاهی هم افراد و طبقات یک ملت بیهوده جان یکدیگر افتاده و برادر کشی راه می اندازند، غافل از آنکه با این ترتیب راه را برای رسیدن بیگانگان و دشمنان مشترک به هدفهای خائنه خود هموار میسازند، و بسیار اتفاق افتاده و می افتد که با این اشتباهات و غفلت ها به دست خود سندی اعتباری خود و اجازه تسلط مستقیم یا غیر مستقیم دیگران را در امور خود امضا میکنند!

بالاخره آیا در شرایط فعلی جهان و پیشرفتهائی که در علوم و صنایع بدست آمده و مرتباً هم جلوه می رود و با موقعیت کنونی خویش در موردین و دنیا هنوز وقت آن نرسیده است که: یاد رکذ موقعیت و زمان و اطلاع یافتن از نقشه های دیگران تجدید نظری در امور و برنامه کارهای خودمان

* از عالم بزمان بودن اینست که شخص بتغییرات زمان و عادات مردم عصر خود آشنا باشد. چنین کسی مورد هجوم و حمله ناگهانی شبهات و غلط اندازیها قرار نمیگیرد، بلکه همواره با حزم و احتیاط قدم بر خواهد داشت.

از جهات مختلف و طرز تفکر اجتماعی خود بکنیم ؟ و از آنچه بر خود ما و دیگران گذشته است برای آینده درسهای عبرتی بگیریم مبادا در اثر بی توجهی به بعضی مطالب امور اصلی و اساسی ما قدامت مسائل جزئی گردد.

و یا به علت عدم بصیرت به جریانات محیط و سرگرم شدن به امور سطحی و بی اهمیت نیروهای ارزنده ما در راه های بی اثر یا کم اثر به در رود ، و حتی گاهی از اوقات اقدامات و فعالیت های ما وسیله پیشرفت مقاصد دیگران گردد ؛ و بهانه دست آویزی برای يك سلسله اقدامات ناروا بدست دیگران دهد ؛ همانهایی که مترصدند از هر اختلافی هر چند کم و کوچک باشد حداکثر استفاده را بنمایند و چه بسا زمینه های اختلاف را برای بهره برداریهای خودشان بوجود می آورند آیا این همه محرومیت ها و تجربه ها کافی نیست که ملت و جامعه ای را از خواب گران بیدار سازد ؟ !

* * *

باری گفتاری که از امام ششم در ابتدای مقاله ذکر شد در زمانی گفته شده است که کشور های اسلامی تا حدودی توسعه یافته و در راه توسعه بیشتر می بود . کم کم در اثر خاطه و آمیزش ملل مختلف که تحت یک حکومت اداره میشدند ، و روابط غیر قابل اجتناب با کشورهای همسایه آن روز پیدا شده بود ، افکار و آراء مختلفی از طوایف و مکتب های مختلف در میان مسلمین راه می یافت البته در چنین زمینه ای تبلیغ مطالب دینی با وجود مکتب های گوناگون بهتر بود با توجه به آراء مختلف انجام گیرد تا اثر مثبت و عمیق خود را داشته باشد ، بنابراین لازم بود برای هر رشته از مسائل دینی متخصصینی تربیت شوند که این کاریک قسمت از اقدامات رهبر شیعیان حضرت صادق (ع) را تشکیل میداد .

از طرف دیگر عده ای جاه طلب نیز در صدد بودند از موقعیت موجود ب نفع خود و برای رسیدن به مقاصد سودجویانه خود سوء استفاده کنند و برای بدست آوردن ریاست مطلق و بی مزاحم و خانوادگی خود تلاش و فعالیت می نمودند بدون آنکه استحقاق و شایستگی داشته باشند و در آن راه از هیچگونه اقدام تطمیعی و تهدیدی فروگذار نمی کردند .

کشمکش بین صاحبان منافع بزرگ و پست های حساس از خانواده بنی امیه و عده ای از منتظران الخلافه ها و طرفداران نشان از اولاد عباس در گرفته بود ، دستة اخیر برای آنکه زمینه کار خود را محکم کنند سنگ طرفداری مردم را به سینه میزدند و برای بهره برداری از ناراضیاتی مردم ، از بنی امیه و عمال آنان شدیداً انتقاد می کردند ، چه تحریکاتی که هر طبقه علیه طبقه دیگر انجام میدادند و چه خون ها و مالهایی که در راه تأمین منافع این و آن از بین رفت ؛ از جانب دیگر دشمنان و بیگانگان نیز که نفوذ مسلمین را با منافع خود سازگار نمی دیدند طبعاً بطمع افتاده بودند که از این هرج و مرج و ناراضیاتی ب نفع خود استفاده کنند ، و برای بدست

آوردن نفوذ مادی و معنوی در میان آنان دست و پائی نمایند ، به نام اسلام و حمایت از آن چه کارها که نمی‌شد و از بیت‌المال عمومی به‌عناوین مختلف چه سوء استفاده‌ها که بعمل نمی‌آمد و چه عیاشی‌ها که به‌راه نمی‌افتاد .

مال اندیشی و دور بینی در متصدیان امور که لازمهٔ پیشرفت هر جامعه‌ایست کمتر بچشم می‌خورد گویا آنان مردم دین را برای خود، آن‌هم برای یک زندگی محدود حیوانی می‌خواستند ، نه خود را برای حفظ دین و خدمت به مردم و رعایت مصالح آنان از فداکاری‌هایی که در راه توسعه و نشر اسلام توسط یک عده رادمرد انجام شده بود یک دسته عزیزان بی‌جهت می‌خواستند بهره برداری کنند و غالباً تکیه کلام آنان افتخار به عظمت گذشتگان خود بود که فعلاً ر صدد بیان آنها و شرح موقعیت آن روز مسلمین و کارهایی که انجام می‌گرفت نیستیم و این اندازه هم که اشاره شد، رای این بود که متوجه باشیم جمله مورد بحث ما که در ابتدای مقاله ذکر شد در چه محیطی و با توجه به چه مسائلی گفته شده است .

امروز نیز وضع مسلمین در نواحی مختلف جهان از نظر هجوم آراء و عقاید و مکتب‌های گوناگون فلسفی و اقتصادی و نیز وجود اختلافات داخلی بصورت‌های مختلف و طمع کاری سوء استفاده جیان چه در داخل و چه در خارج و بالاخره دست‌های مرموزی که در کار بوده‌اند نه تنها بی‌شبهت به آن روزها، نیست بلکه جامعه اسلامی امروزه علاوه بر مطالبی که گفته شد با انواع تازه‌تری از مشکلات رو برو است و مسائل بزرگتری از نظر دینی و ملی و بین‌المللی در پیش است که باید کاملاً با آنها توجه داشت و دیگران را نیز باید متوجه ساخت تا به اوضاع زمان آشنا شوند و نیروهای ارزنده جامعه در راه‌های بی‌ثمر و موهوم و خیالی صرف نشود .

زیرا این بی‌توجهی به امور اجتماعی و آشنا نبودن به جریانات و سیر زمان

بخصوص موقعی که با یک نوع غرور بیجا و سرسختی جاهلانه و تعصبات بی‌مورد توأم شود ممکن است به برهم خوردن اساس زندگی یک فرد یا یک ملت آنهم با دست خودش منجر گردد .

با توجه باین حقایق و آنچه درباره لزوم درک سیر زمان گفته شد ، و با الهام گرفتن از بیان کوتاه و پر معنی امام صادق (ع) در این سلسله مقالات مطالبی را که ممکن است در زمینهٔ مسائل مختلف دینی و اجتماعی ؛ وسیله‌ای برای یک تحول فکری عمیق گردد ، مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهیم .